

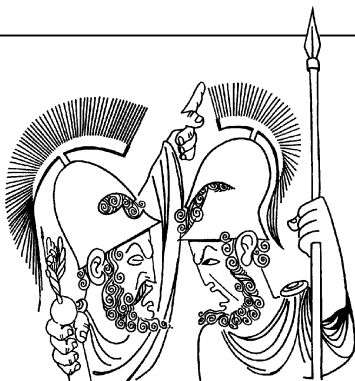

Гомер

Іліада

Харків
«Фоліо»
2022

ПІСНЯ ПЕРША МОРОВИЦЯ. ГНІВ

- Гнів оспівай, богине, Ахілла, сина Пелея,
Пагубний гнів, що лиха багато ахеям накоїв:
Душі славетних героїв навіки послав до Аїду
Темного, їх же самих він хижим лишив на поталу
5 Псам і птахам. Так Зевсова воля над ними чинилась
Ще відтоді, як у зваді лихий розійшлись ворогами
Син Атреїв, володар мужів, і Ахілл богосвітлий.
Хто ж із безсмертних богів призвів їх до лютої сварки?
Син то Зевса й Летó. Владарем тим розгніваний тяжко,
10 Пошесть лиху він на військо наслав, і гинули люди
Через те, що жерця його, Хріса, зневажив зухвало
Син Атреїв. Той до ахейських човнів бистрохідних
Доньку прийшов визволять, незліченний підносячи викуп.
Жезл золотий у руках, на чолі ж мав вінок Аполлона
15 Далекострільного, й всіх почав він благати ахеїв,
А шонайбільше — Атрея синів, начальників війська:
«О Атрея сини й в наголінниках мідних ахеї!
Хай вам боги, що живуть на Олімпі, дадуть зруйнувати
Місто Пріама й щасливо додому усім повернутись.
20 Любу ж дочку відпустіть мені, викуп багатий прийнявши,
Далекострільному синові Зевса на честь — Аполлону».
Криком загальним дали на те свою згоду ахеї, —
Зважить на просьбу жерця і викуп од нього прийняти.
Тільки Атрід Агамемнон душею цього не вподобав, —
25 Згорда прогнав він жерця і лайкою тяжко зневажив:
«Діду, щоб більш я тебе між глибоких човнів цих не бачив!
Тож не барися тут нині і вдруге сюди не вертайся —
Не допоможуть ні жезл золотий, ні вінок божеств'яний.

- Доньки не дам я тобі, — аж поки й постаріє зовсім,
30 В Аргосі, в нашій оселі, від отчого краю далеко,
Ходячи кросен довкола і ділячи ложе зі мною.
Йди ж відцїля і не гнівай мене, щоб цілим вернутись!»
Так він сказав, і старець злякався й, послухавши слова,
Мовчки побрів по піску уздовж велешумного моря.
- 35 А, відійшовши далеко, почав владаря Аполлона,
Сина Летó пишнокосої, старець в молитві благати:
«Вчуй мене, о срібнолукий, що Хрісу і Кіллу священну
Обороняєш, обходячи, та й над Тенедом пануєш.
Якщо, Смінтею, на втіху тобі колись храм я поставив
40 Чи для священної жертви гладкої спалював стегна
Кіз і биків, то тепер мені сповни єдине благання:
Хай за сльози мої відомстять твої стріли данаям!»
Так він молився, і вчув його Феб-Аполлон срібнолукий:
Із верховин олімпійських зійшов, розгніваний серцем,
45 Маючи лук за плечима й тугий сагайдак, геть закритий.
Стріли у гнівного бога за спиною враз задзвеніли,
Щойно він рушив, а йшов од темної ночі хмурніший.
Сівши оподаль швидких кораблів, тятиву натягнув він —
Дзенькіт страшний від срібного лука луною розлігся.
- 50 Спершу-бо мулів почав та бистрих собак улучати,
Потім уже й на людей він кидати став гіркосмольні
Стріли. Скрізь похоронні вогні безустанно палали.
Дев'ять носилися днів над табором стріли божисті.
А на десятий людей Ахілл став на раду скликати —
55 Білораменна йому це Гера поклала на мислі,
Надто-бо важко було їй дивитись, як гинуть данаї.
Сходитись всі почали, і, коли вже на площу зібрались,
Раптом з'явивсь перед ними і мовив Ахілл прудконогий:
«Видно, таки доведеться, Атрїде, по довгих блуканнях
60 Нам повертатись додому, якщо ми уникнемо смерті:
Тяжко-бо нищить ахеїв війна і страшна моровиця.
Все ж запитаймо жерця якогось або ворожбита,
Чи хоч би сновіщуна — і сни-бо нам Зевс посилає —
Хай би сказав нам, за віщо так Феб-Аполлон прогнівився —
65 Чи за забуту обітницю гнівний, чи за гекатомбу?
Може, лиш диму від здору з козлиць та овечок добірних
Він дожида, щоб лиху моровицю від нас одвернути?»
Так він промовив і сів; тоді з-поміж зборів народних
Встав Калхас Фесторід, цей птаховіщун найславніший.
70 Відав усе прозорливий — що є, що було і що буде,
Та й кораблі супроводив ахейські він до Іліона
В віщій силі, що Феб-Аполлон дарував йому світлий.
Сповнений намірів добрих, озвався він і став говорити:

- «О Ахілле! Велиш мені, Зевсові любий, вішати
75 Гнів Аполлона-володаря, далекострільного бога.
Що ж, возвіщу. Та й мене зрозумій і раніш поклянися,
Що заступитись за мене ти словом готов і руками.
Думаю, вельми розгнівати мужа мені доведеться,
Що в аргів'ян владарює, кому всі коряться ахеї.
80 Все ж бо сильніший державець, на мужа підвладного гнівний.
Хай тої днини своє невдоволення він погамує,
Але приховану злість буде в грудях у себе таїти,
Доки не виявить. Отже, скажи, чи мене порятуєш?»
Відповідаючи, мовив до нього Ахілл прудконогий:
85 «Сміло, яка б не була, нам волю кажи божеств'яну.
Зевсові любим клянусь Аполлоном, якому, Калхасе,
Молишся й сам, поки волю божисту данаям являєш,
Поки я житиму й поки ще землю цю бачити буду
Тут, при містких кораблях, ніхто із данаїв не здійме
90 Рук на тебе важких, хоч би був то і сам Агамемнон,
Що між ахеїв найвищою владою хвалиться нині».
Зважився врешті і мовив тоді ворожбит бездоганний:
«Не за обітницю, раптом забуту, не за гекатомбу
Феб, а за Хріса-жерця, що зневажив його Агамемнон, —
95 Ані дочки не звільнив, ані зволив він викуп узяти;
От за що бог дальносяжний скарав нас, та й ще покарає,
І не раніш од данаїв він пошесть одверне ганебну,
Аніж повернете батькові доньку його бистрооку
Даром, без викупу, ще й привезете святу гекатомбу
100 В Хрісу, — тоді лиш до ласки ми зможемо бога схилити».
Так він промовив і сів; і тоді з громади підвівся
Син Атреїв, герой, Агамемнон широкдержавний,
Гнівом охоплений; серце у грудях чорної люті
Сповнилось; полум'ям грізним очі його заіскрились.
105 Поглядом злобним пройняв він Калхаса першого й мовив:
«Лиха віщуне! Втїхи мені не віщав ти ніколи!
Видно, приємно тобі лише лихо пророчити людям.
Доброго слова ніколи не вимовив ти і не справдив.
От і тепер ти данаям як волю божисту віщуєш,
110 Ніби їм злигодні бог дальносяжний за те послає,
Що не схотів я за Хрісову доню коштовного взяти
Викупу, дуже-бо хочу й надалі ту дівчину в себе
Дома тримати. Я й над Клітемнестру, шлюбну дружину,
Краще волю її, вона-бо від тої не згірша
115 Постаттю, вродою, вдачею й ревним до всього умінням.
Згоден, проте, я вернути її, якщо так буде краще:
Хочу-бо, щоб врятувалися, а не загинули люди.
Ви ж нагороду мені приготуйте, щоб я із ахеїв

- Безнагородним один не лишився, було б це негоже.
- 120 Бачите всі ви — умкнула від мене моя нагорода.
В відповідь мовив йому богосвітлий Ахілл прудконогий:
«Сину Атрея славетний, з усіх найзахланніший мужу!
Де ж тобі цю нагороду відважні здобудуть ахеї?
Скарбів-бо спільних у нас ніде уже більше немає —
- 125 Те, що взяли у містах ми зруйнованих, все поділили,
А відбирати в людей, що роздано, вже ж не годиться.
Краще віддай її богові, ми ж усі, люди ахейські,
Втрое та вчетверо сплатим тобі, якщо Зевс коли-небудь
Міцно муровану Трою дозволить ушент зруйнувати».
- 130 Відповідаючи, мовив владуший йому Агамемнон:
«Богopodobний Ахілле, хоч доблесний ти, а лукаво
Так не мудруй, бо й не ошукаєш мене, й не запевниш.
Хтів би ти тільки собі нагороди, а я щоб без неї
Мовчки сидів? І дівчину батькові радиш вернути?
- 135 Хай нагороду дадуть мені іншу відважні ахеї,
Щоб до вподоби була і з тією цілком рівноцінна.
А не дадуть, то сам я піду й відберу нагороду
Як не твою, то Еантову чи й в Одиссея самого
Вихоплю, скрутню ж тому доведеться, до кого прийду я.
- 140 Тільки ми зможемо це і згодом обдумати разом.
Нині ж спустім корабель чорнобокий на море священне,
Швидше гребців наберімо годящих, складім гекатомбу
Щедру, й тоді Хрісеїду посадимо ми гарнолицю
На корабель. На чолі його муж стоятиме радний —
- 145 Ідомей, чи Еант, а чи Одиссей богосвітлий,
Або ж і сам ти, сину Пелєїв, з мужів найгірніший,
Тільки б у жертві священній вблагать дальнього бога».
- Глянув на нього спідлоба і мовив Ахілл прудконогий:
«О, в безсоромність одягнений, здирнику користолобний!
- 150 Хто із ахеїв тепер тебе слухати схоче й з тобою
Чи у похід вирушать, чи з ворогом битись завзято?
Я ж не заради троянських прийшов списоборців хоробрих
Тут воювати, — нічим-бо мені вони не завинили.
Ані биків не займали у мене вони, ані коней,
- 155 В широкоскибій Фтії моїй плідородній ніколи
Нив не топтали, — високі-бо гори лежать поміж нами,
Тінявим лісом укриті, і моря шумливого хвилі.
Ми задля тебе прийшли, безсоромний, тобі на догоду,
Честь Менелая й твою захищати, песька личино,
- 160 Перед троянами. Ти ж усім нехтуєш, все зневажаєш,
Навіть погрожуєш здобич у мене мою відібрати,
Ту, що за подвиги ратні дали в нагороду ахеї.
Врівні з тобою не мав нагород я, відколи ахеї

- Місто якесь руйнували троянське, заселене густо.
165 Хоч на війні більш за все працюють у січі жорсткої
Руки мої, та коли до розподілу справа доходить,
Здобич найбільша — тобі; й задоволений я із малого,
До кораблів повертаюсь, знеможений січею таякко.
Іду сорогдні ж у Фтію, мені приємніш додому
- 170 На кораблях криводзьобих вернутися, — я не збираюсь,
Так зневажений, множить для тебе скарби та багатства».
В відповідь мовив йому мужів володар Агамемнон:
«Швидше тікай, коли серце так прагне; просити не буду
Тут задля мене лишатися; знайдуться й інші, напевно,
175 Що пошанують мене, а найбільше — Зевс велемудрий.
Найненависніший з-між владарів еси, паростків Зевса.
Тільки тобі й до вподоби, що звади, та війни, та розбрат.
Ти сміливіший за інших, та це ж дарували богове.
Тож з кораблями й супутцями краще вертайся додому,
180 Над мірмідонами знов владарюй — кого те обходить?
Гнів твій мене не страшить, а тобі я грозитиму ось як:
Феб-Аполлон нехай відбирає мою Хрісеїду,
Ще й на своїм кораблі, із своїми супутцями разом
Я відішлю її та Брісеїду твою гарнолицю
- 185 Сам заберу, нагороду твою, із намету, щоб знав ти,
Що я сильніший за тебе, та й інший щоб кожен стерігся
Рівним зі мною вважати себе і зі мною змагатись».
Так він промовив. І гірко Пелідові стало, і серце
В грудях його волохатих між двох рішенців завагалось:
190 Вихопить зразу із піхов при боці свій меч остролезий
І, проклавши дорогу крізь натовп, Атріда убити
Чи побороть в собі гнів і палке заспокоїти серце?
Поки отак міркував він розумом світлим і серцем,
Меч витягаючи з піхов, злетіла до нього Афіна
- 195 З неба — Гера послала сюди її білораменна,
Що полюбила їх серцем обох і піклується ними.
Ставши вона за Пелідом, до кучерів русих торкнулась,
Видима тільки йому, а з інших нікому незрима.
Дуже Ахілл здивувався — озирнувся й Палладу Афіну
- 200 Зразу впізнав, а в неї лиш очі страшливо блищали.
От він озвався до неї і слово промовив крилате:
«Що ти прийшла сюди, Зевса егідодержавного доню?
Глянуть на буйну пиху Агамемнона, сина Атрея?
Тільки кажу я тобі, і це, певен я, сповнитись має:
205 Через гординю свою він скоро і душу погубить».
В відповідь мовить йому ясноока богиня Афіна:
«Гнів, якщо будеш слухняний, тобі вгамувати прийшла я
З неба — Гера послала сюди мене білораменна,

- Що полюбила вас серцем обох і піклується вами.
- 210 Ну-бо, сваритись покинь і рукою за меч не хапайся, —
Досить, що лаявся ти якими завгодно словами.
От що скажу я тобі, й неодмінно це сповнитись має:
Скоро утroe такими ж дарами прекрасними сплатять
Всю цю наругу тобі, лиш слухайся нас і вгамуйся».
- 215 Відповідаючи, так їй промовив Ахілл прудконогий:
«Треба, богине, мені обох вас послухати широко,
Хоч я і дуже розгніваний серцем, а так воно краще.
Хто кориться богам, і вони того слухать готові».
Мовив і, срібний держак важкою вхопивши рукою,
220 Меч величезний у піхви засунув Ахілл, покорившись
Слову Афіни. Вона ж до егідодержавного Зевса
Й інших богів на Олімп у їх світлі оселі вернулась.
Син же Пелея з словами жорсткими ту ж мить до Атріда
Знову звернувся й в серці нітрохи не стримував гніву:
225 «Ах ти, п'яною з очима собаки й оленячим серцем!
Ні у воєнні походи озброїтись разом з народом,
Ні у засаду піти з хоробрим військом ахейським
Серцем ти не дерзав — це для тебе здавалося смертю.
Легше багато ходить по широкому стану ахеїв
230 І грабувати того, хто тобі суперечить посміє.
Ти владар-людожер, над нікчемами ти владарюєш,
Бо інакше, Атріде, востаннє б ти нині зухвалив.
От що скажу я тобі й великою клятвою стверджу:
Берлом клянуся оцим, що ні пагілля вже, ані листя
235 Більш не зростить, давно колись з кореня зрубане в горах,
Не розцвіте вже ніколи, бо міддю обстругано з нього
Листя і кору; тепер же це берло синове ахеїв
Носять в долонях, як судді, що вірно пильнують законів
Зевсових, — це ж бо й буде моя тобі клятва велика.
240 Прийде час, і журба за Ахіллом огорне ахеїв
Всіх до одного; та ти, і сумуючи, їм не здолаєш
Допомогти, як їх юрми від Гектора-мужоубивці
Падати будуть: тоді своє марно терзатимеш серце
В гніві на себе, що кращого ти із ахеїв зневажив».
- 245 Так промовив Пелід і, ударивши гучно об землю
Злотноцвяхованим берлом, в незмозі сів, а навпроти
Люту Атрід бушував. Схопивсь тоді солодкомовний
Нестор, із голосом звучним славетний промовець пілоский.
З уст його мова текла, бджолиного меду солодша.
250 Два покоління людей, нещадною забраних смертю,
Зникло, з якими родивсь він і зріс в береженім богами
Пілосі, — третім уже поколінням він там володарив, —
Сповнений намірів добрих, озвався він і став говорити:

- «Горе! Велика скорбота на землю ахейську приходить!
- 255 Як би зраділи тепер Пріам і Пріамові діти,
Радість велика і іншим троянам серця б охопила,
Тільки б почули вони, як у сварці отут завелися
Ви, між данайських мужів і в раді, і в битвах найперші.
Тільки послухайтесь, ви-бо обидва від мене молодші.
- 260 Тож на своєму віку людей, і від вас видатніших,
Я зустрічав, і вони порад моїх не відкидали.
Ні, таких я не бачив мужів і більш не побачу,
Як Пірітой вікопомний, Дріант, поводатар народу,
Чи Ексадій, Кеней, або ще Поліфем богорівний,
- 265 Або Тесей, син Егея, цілком на безсмертного схожий.
Люди були то могутні, окраса мужів земнородних,
Вельми могутні самі і з могутніми бились завзято,
Диких страховиськ гірських у битвах нещадних разили.
Був я у дружбі із ними, із Пілоса сам до них їздив
- 270 З краю далекого в гості, самі-бо мене запросили.
Перемагав сам на сам тих страховиськ, а з ними змагатись
Жоден з людей, що нині живуть на землі, не посмів би.
Всі вони слухали слова мого і поради приймали.
Отже, послухайте й ви, воно-бо послухати краще.
- 275 Не відбирай, Агамемноне, дівчини, хоч ти й могутній,
Він-бо раніш в нагороду одержав її від ахеїв;
Та припини, Пеліде, і ти оці прикрі змагання
Із владарем, — не знав-бо ніхто ще такої пошани
Із владарів берлоносних, що Зевс їх у славі звеличив.
- 280 Ти хоч і сильний, бо мати богиня тебе породила,
Все ж він могутніший: більше люду під владою має.
Гнів свій, Атріде, і ти погамуй, тебе я благаю,
Злобу свою на Ахілла вгамуй, адже він для ахеїв —
Вірна опора і захист великий в війні оцій згубній».
- 285 Відповідаючи, мовив йому Агамемнон владущий:
«Так, справедливо усе й до ладу ти, старче, говориш.
Та над всіма чоловік оцей хоче тут бути найвищим,
Над усіма панувати, указувать кожному хоче,
Всім володарити. Я ж коритись йому не збираюсь.
- 290 Хай списоборцем його вічносущі богове створили,
Та чи на те, щоб усіх він поганими лаяв словами?»
Мову його перебивши, Ахілл відповів богосвітлий:
«Був би я боягузом, пустим би нікчемою звався,
Якби у всьому я, що ти скажеш, тобі поступився.
- 295 В іншого ти кого-небудь цього вимагай, а мені вже
Ти не указуй, я-бо коритись тобі не збираюсь.
Інше скажу я, а ти збережи це у серці своєму.
Не підніму я руки через дівчину, щоб із тобою

ЗМІСТ

Було колись під Іліоном...	3
----------------------------	---

ІЛІАДА

<i>Пісня перша.</i> Моровиця. Гнів	27
<i>Пісня друга.</i> Сон. Беотія, або Перелік кораблів	41
<i>Пісня третя.</i> Клятви. Огляд війська з мурів. Двобій Александра і Менелая	61
<i>Пісня четверта.</i> Порушення клятв. Обхід війська Агамемноном	72
<i>Пісня п'ята.</i> Подвиги Діомеда	85
<i>Пісня шоста.</i> Зустріч Гектора з Андромахою	106
<i>Пісня сьома.</i> Поєдинок Гектора з Еантом, похорон полеглих	118
<i>Пісня восьма.</i> Перервана битва	129
<i>Пісня дев'ята.</i> Посольство до Ахілла. Прохання	142
<i>Пісня десята.</i> Долонія	158
<i>Пісня одинадцята.</i> Подвиги Агамемнона	171
<i>Пісня дванадцята.</i> Бій біля валу	191
<i>Пісня тринадцята.</i> Бій біля кораблів	202
<i>Пісня чотирнадцята.</i> Ошукання Зевса	221
<i>Пісня п'ятнадцята.</i> Відступ від кораблів	233
<i>Пісня шістнадцята.</i> Патроклія	250
<i>Пісня сімнадцята.</i> Подвиги Менелая	270
<i>Пісня вісімнадцята.</i> Приготування зброї	288
<i>Пісня дев'ятнадцята.</i> Зречення гніву	302
<i>Пісня двадцята.</i> Битва богів	312
<i>Пісня двадцять перша.</i> Битва біля ріки	324
<i>Пісня двадцять друга.</i> Убивство Гектора	338
<i>Пісня двадцять третя.</i> Ігри на честь Патрокла	350
<i>Пісня двадцять четверта.</i> Викуп Гекторового тіла	371
Примітки	389